

Het vrouwencondoom redt levens in Nigeria

'Een condoom? Ik ben toch niet ziek?'

Het vrouwencondoom bestaat al vijftien jaar, maar werd nergens een succes. Daar moet verandering in komen, vindt een aantal ontwikkelingsorganisaties. In Nigeria wordt geprobeerd een nieuwe versie van het condoom populair te maken. 'Je gaat dit fijn vinden, het voorkomt dat je zwanger wordt en het beschermt je tegen ziektes.'

'De witte man kwam naar ons dorp, welkom aan de man.' De groep van ongeveer vijftien vrouwen staat in een halve cirkel, ze zingen en klappen en nodigen ons uit mee te dansen. 'Wat doen we hier?,' zingen ze verder, 'We verwelkomen de man die naar ons toekwam met goed nieuws.' Ze zijn blij dat we er zijn, deze vrouwen. De wegen in Nigeria zijn slecht begaanbaar en het in de steden volledig vastgelopen verkeer maakt het vrijwel onmogelijk een afspraak op tijd na te komen. De vrouwen wachtten al meer dan twee uur. Ze zitten iedere dag hier op de markt. De een verkoopt groente, de ander vis of kleren. Vanmiddag verzamelden ze voor onze komst. 'Hello everybody,' stapt Kehinde naar voren, 'Ik ga jullie vertellen over het vrouwencondoom.' De vrouwen zijn gaan zitten en hebben geen aandacht meer voor de witte man. In een mengeling van nieuwsgierigheid en gêne gaat nu alle aandacht uit naar de vrouw die het woord nam. Kehinde Mercy Odialeye, een struise dame in een geel-oranje-zwarte jurk met bijhorende hoofddoek, gaat verder: 'Wie kent het vrouwencondoom, wie heeft het al eens gebruikt?' Gegiechel, ongemakkelijk gedraai op de stoelen. Kehinde is het gewend. Ze heeft me hier naartoe meegenomen om te laten zien hoe dat gaat, een voorlichtingssessie over het vrouwencondoom. 'Voor je het openmaakt,' vervolgt ze, 'moet je het condoom kneden in het pakje. Dan verspreid de olie zich en wordt het condoom zacht en soepel. Dan maak je het open en pak je het condoom zo vast, kijk, volg de pijl. Zo gaat het in de vagina.' Kehinde houdt de kunststof vagina die als demonstratiemodel dient hoog in de lucht. Ze brengt het condoom in en laat zien hoe het op zijn plaats zit. 'Om het in te brengen ga je liggen. Of je staat en zet een been op een krukje, kijk zo. Zit het eenmaal op zijn plaats, dan merk je er niks meer van. Je man ook niet. Hij kan gewoon zijn gang gaan.' Gejoel van de vrouwen. 'Gaan jullie het gebruiken? Je gaat dit fijn vinden, het voorkomt dat je weer zwanger wordt en het beschermt je tegen ziektes. Dus: gaan jullie het gebruiken?' De vrouwen reageren uitgelaten. Ja, ze willen het allemaal proberen.

Nare ziektes

We zijn in Benin City, een stad tussen Lagos en Port Harcourt, in het zuiden van Nigeria. Deze stad is gekozen als een van de proefgebieden om het vrouwencondoom onder de aandacht te brengen. Het voorbehoedsmiddel lijkt een uitkomst. Het beschermt tegen zwangerschap, dat allereerst. En dat is geen sinecure in een land waar veel vrouwen jaar na jaar kinderen baren, vaak tot meer dan tien. Een op de vijf kinderen sterft voor het vijfde levensjaar. Veel vrouwen overleven het kraambed niet. Maar het vrouwencondoom is om meer redenen levensreddend. De verspreiding van hiv is nog altijd een enorm probleem. Het vrouwencondoom beschermt je ertegen. Bovendien zorgt het dat je ook al die andere nare geslachtsziektes buiten houdt.

'Het doel is: vrouwen zichzelf laten beschermen.' Amaka Nneji is coördinator van het vrouwencondoomprogramma in Lagos en omstreken. Ze is een onvermoeibaar promotor. Acht maanden zwanger tart ze de ironie van haar dikke buik, en maakt ze lange dagen om ons te overtuigen van het belang van het vrouwencondoom. 'Vrouwen moeten voor zichzelf op kunnen komen en minder afhankelijk van hun mannen worden. We staan al te lang aan de zijlijn. Mannen zijn hier de baas, ze houden ons buiten de besluitvorming. Dat gaan we veranderen. Als het op geslachtsziektes en aids aankomt, zitten vrouwen in de hoek waar de klappen vallen. Mannen infecteren ons. Zeker als je als vrouw zwanger bent, of net bevallen. Want dan gaan onze mannen er op uit en zoeken ze andere vrouwen. Ze komen thuis met allerlei infecties. We hebben geleerd altijd voor ze klaar te staan, altijd beschikbaar te zijn voor hun lusten. Laten we dan in ieder geval zorgen dat we onszelf beschermen.'

Kunststof vagina

Amaka neemt ons mee naar een bijeenkomst van voorlichters over het vrouwencondoom. Ze werken vrijwillig voor de Society for Family Health, een lokale Nigeriaanse gezondheidsorganisatie die met communicatie- en marketingtechnieken het gedrag van Nigerianen wil veranderen. Na jarenlang campagnes te hebben gevoerd voor het mannencondoom stort SFH zich nu op het vrouwencondoom. Het langwerpige zaaltje is bijna helemaal gevuld met een tafel, waarop het materiaal staat uitgesteld dat de voorlichters moet helpen het vrouwencondoom te promoten. Natuurlijk het condoom zelf, maar

ook de kunststof vagina, een uit hout gesneden penis en een groot klappbord, waarop in niets verhullende plaatjes staat uitgebeeld hoe je het condoom moet inbrengen, hoe je zorgt dat het op zijn plaats blijft zitten en hoe je het er weer veilig uit krijgt na gebruik. De twintig vrijwilligers zitten ingeklemd tussen muur en tafel. Plafondventilators maken de temperatuur draaglijk en de felle zon wordt getemperd door katoenen doeken, zodat de jurken van de vrouwen een weldadig warm kleurenpalet uitstralen.

Een van de vrouwen staat op en vertelt haar ervaringen: 'Ik kreeg veel klachten over het vrouwencondoom. De mensen uit de buurt wilden het gebruiken, maar kwamen bij me terug. Ze zeiden: "Abeo, ik heb het geprobeerd, maar het maakt veel te veel lawaai. Het kraakt!" Ze hadden gelijk. Met de nieuwe versie van het vrouwencondoom is dat probleem opgelost, het is stil en goed.' Haar buurvrouw, die zich voorstelt als Ofure, staat op en zegt: 'Mijn man wil geen condoom, hij weigert er een om te doen. Maar wanneer vrij je? Als het donker is! Dus ik doe het vrouwencondoom in en zeg niets. Hij merkt het niet eens! Pas heb ik hem de waarheid vertelt. Hij was stomverbaasd. Had er niks van gevoeld.'

Vooroordelen

We lopen door de wijk Oshodi in Lagos, over zanderige straten, ontwijken de plassen en modderpoelen. Het regenseizoen wil maar niet eindigen dit jaar. 'Jaren geleden probeerden we het vrouwencondoom al te introduceren,' zegt Amaka. 'Dat mislukte. De eerste condooms waren niet van het goede materiaal gemaakt, ze voelden niet zacht en kraakten tijdens het vrijen. Dat weerhield mensen ervan het te gebruiken. Bovendien was de vorm niet goed en schoot het te vaak de vagina in. Een andere fout die we maakten was dat we de voorlichting begonnen bij prostituees. Zij hebben het condoom natuurlijk hard nodig, maar door ons op deze groep te richten ontstond het vooroordeel dat het vrouwencondoom alleen voor losbandige vrouwen is. Een pijnlijk misverstand.'

Niet alleen in Nigeria, bijna overal mislukte het vrouwencondoom. Terwijl vriend en vijand het erover eens was dat het een welkome aanvulling op het populaire mannencondoom was. Met als niet te verwaarlozen voordeel dat de vrouw met een vrouwencondoom meer controle heeft, zelf kan beschikken over wel of niet zwanger worden. Vrouwenorganisaties in Nigeria waren ervan overtuigd dat een herintroductie kansrijk zou zijn en deden een beroep op Nederlandse steun. Dat leidde ertoe dat in Nederland een viertal organisaties de handen ineen sloeg en de campagne Universal Access to the Female Condom opzette (zie kader). Voorlopig in Nigeria, Kameroen. In drie jaar tijd moeten er vier miljoen vrouwencondooms over de toonbank, het aantal soa's en hiv-besmettingen moet dalen en vrouwen moeten er seksuele zelfbeschikking mee krijgen. Een van de eerste stappen in het programma was het zoeken naar een beter en gebruiksvriendelijker condoom. Dat werd gevonden. In een fabriek in Maleisië wordt het condoom onder de merknaam 'Elegance' geproduceerd. De 'Elegance' kraakt niet, is van zacht kunstrubber gemaakt en blijft, eenmaal goed ingebracht, zitten waar ie zit.

Kapperszaak

Een van de vrijwilligers van SFH is Seyi Jamoh. Ze is kapper. Als we naar haar salon rijden vertelt ze hoe ze met het vrouwencondoom in aanraking kwam. 'Ik ben hiv-positief. Gelukkig heb ik medicijnen, dus ik kan er mee leven. Maar seks zonder bescherming is natuurlijk uitgesloten. Dus ik ging naar SFH en ze lieten me het vrouwencondoom zien. Wat een uitkomst! Na een keer gebruiken, wilden we niks anders meer.' Seyi werd een echte ambassadeur voor het product. 'Mensen moeten condooms gebruiken, ik ben daar heel stellig in. Dus vertel ik het ook aan mijn klanten. Ik ben er heel open over. Dan vragen ze me: "Ik? Condooms? Ik heb toch geen ziektes?", maar ik weet uit ervaring hoe belangrijk het is. Vooral jonge meisjes vertel ik erover. Ik zeg ze: "Als je het niet kan laten, gebruik dan condooms." Onthouding is beter, maar ik ben niet gek, ik weet dat dat niet realistisch is.'

De kapperszaak van Seyi illustreert haar woorden: aan de muren hangen posters van het vrouwencondoom, op een tafeltje ligt een vrouwencondoom en zelfs buiten plakte Seyi posters op. Alles om de mensen maar te informeren over het nieuwe product.

Seyi heeft met haar kapperszaak een verkooppunt voor de hele buurt opgezet. Van taboes lijkt hier geen sprake. Wie naar de kapper gaat voor een nieuwe coup, komt thuis met een doosje vrouwencondooms. Dat is althans het doel van Seyi en al die andere vrijwillige voorlichters die voor SFH het vrouwencondoom onder de aandacht brengen. Maar er is nog een lange weg te gaan. Amaka, de coördinator, vertelt over de problemen met de aanvoer van de condooms. Maleisië, waar de fabriek staat die de 'Elegance' in honderdduizenden produceert, is ver weg. Miscommunicatie over de kleur van de verpakking of de plaatsing van het logo leidt snel tot vertraging in de levering. Pas nu net zijn de 700.000 condooms vrijgegeven voor de markt, condooms die er al in juli hadden moeten zijn. Dat stelt de campagne voor het gebruik van de vrouwencondooms voor grote problemen. Want

net nu er een begin gemaakt is met het informeren van mensen en de eerste groepen vrouwen én mannen enthousiast worden voor het nieuwe condoom, is er te weinig voorraad. En moeten de voorlichters nee verkopen als ze hun publiek zo ver hebben dat ze het condoom willen proberen.

Opmars

Daarom is de blijdschap groot als begin november het bericht komt dat er 628.000 condooms in Lagos klaar liggen voor verspreiding. Het zijn er lang niet genoeg, maar het is een begin. Amaka is opgetogen. Ze weet ook wel dat, in vergelijking met de 80 miljoen mannencondooms die SFH verspreidt, de vrouwencondooms nog maar aan het begin van hun opmars staan. Maar het gebruik ervan kan pas goed op gang komen als er mond tot mond reclame aan te pas komt. En daarvoor moet je het condoom kunnen kopen en gebruiken.

Aan verkooppunten geen gebrek. Naast de kappers die het condoom aanprijzen – Seyi heeft inmiddels vele collega's die tijdens het knippen vertellen over het nieuwe voorbehoedsmiddel – zijn er de kleine apothekers die overal in de straten van Nigeriaanse steden te vinden zijn. Zoals de winkel van Elvis Oviasuyi. Zijn nering meet drie bij drie meter en staat vol medicijnen, pillen, drankjes, verbanden, potjes en zalfjes. 'Natuurlijk verkoop ik condooms,' zegt hij, terwijl hij me uitnodigt in zijn winkel. We zitten in het donker, want de avond is gevallen en elektriciteit heeft Elvis niet in zijn winkel. 'Toen ik het vrouwencondoom voor het eerst zag dacht ik dat het niks kon zijn. Maar ze vroegen me het te proberen, en ik moet zeggen: het is geweldig. Veel beter dan het mannencondoom. Mijn vrouw is er ook enthousiast over.' Elvis' vrouw, die aangeschoven is, knikt verlegen. Sinds ze het vrouwencondoom zelf gebruikten zijn ze begonnen het onder de aandacht te brengen in hun winkeltje. 'We verkopen er zeker dertig per dag,' verzekert Elvis. 'Als er maar genoeg voorradig zijn vliegen ze de deur uit. De mensen vragen er om. Het wordt zeker een succes.'

De paus

Aan SFH zal het niet liggen. Nu de condooms voorradig zijn, start de organisatie een grootscheepse radio en tv-campagne. Voor het einde van dit jaar moeten er 500.000 verkocht zijn. De 750 voorlichters hebben harde *targets* meegekregen: iedere week 60 mensen informeren over het vrouwencondoom. Dat zijn twee demonstraties voor 30 mensen per week. Twijfel dat dat gehaald wordt heeft Amaka geen moment. Ze kent haar voorlichters. Gemotiveerde mensen die zich op hun wijkgenoten richten, op bekenden. Zelf geeft Amaka ook demonstraties. Het kost haar geen enkele moeite bij haar toehoorders, vrouwen én mannen, interesse te wekken voor het vrouwencondoom. 'Weet je waar het me nog het meeste moeite kost?' vraagt ze met een olijke blik. 'In mijn eigen kerk! Ik ben katholiek, en je weet, de paus wil het niet. Ik discussieer erover met mijn priester. Hij zegt: "Als je zo doorgaat word je nog geëxcommuniceerd". Maar ik houd er niet over op. We moeten de realiteit accepteren. De meeste van mijn kerkgenoten willen het condoom gebruiken, ze kunnen het alleen niet openlijk zeggen.'

'Als het moet ga ik door tot aan Rome,' zegt Amaka strijdvaardig. Ze weet dat ze de kerk hard nodig heeft. In het zuiden van Nigeria is iedereen gelovig, katholiek of lid van een van de talloze door de pinksterbeweging geïnspireerde kerken. Juist die laatsten ontpoppen zich tot pleitbezorgers van het vrouwencondoom. In tegenstelling tot de katholieke kerk zijn voorbehoedsmiddelen hier geen taboe. Pastor Chibuïke Amaechi is predikant in zo'n gemeente, de Redeemed Church of God, in de wijk Mushin in Lagos. 'Natuurlijk beveel ik dat condoom aan,' steekt Amaechi van wal. 'Ik zie in mijn wijk hoeveel vrouwen sterven in het kraambed. Ze krijgen ieder jaar een kind, ieder jaar opnieuw. Bij de bevalling van een van die kinderen, zo snel na het vorige, gaat het mis. Jaarlijks sterft 15 procent van de moeders in mijn wijk bij de bevalling. Als het vrouwencondoom het aantal zwangerschappen verlaagt met de helft, spaart dat duizenden levens.'

Pastor Amaechi ziet er dan ook geen been in zijn kerkgangsters te informeren over de voordelen van het vrouwencondoom. Met succes. Hij zag het aantal tienerzwangerschappen dalen en kreeg voor elkaar dat er in zijn gemeente minder kinderen worden geboren. Als de verkrijgbaarheid van het vrouwencondoom verder toeneemt, ziet hij ook voor de vrouwen die nog steeds jaarlijks zwanger zijn een betere toekomst.

Zelf heeft de pastor drie kinderen. Genoeg, vindt hij. 'Ik heb het vrouwencondoom mee naar huis genomen,' vertelt hij glunderend. 'Mijn vrouw vond het maar een eng ding. Ze wilde het niet gebruiken. Maar ik moest weten hoe het werkt, ik kan toch niks aanbevelen wat ik zelf niet heb geprobeerd? Dus ik verzoon een list. Toen mijn vrouw jarig was, gaf ik haar een cadeau. Bij het cadeau pakte ik ook een vrouwencondoom in. Ze gilte het uit. "Je bent gek," riep ze. 's Avonds in bed zei ik: "En, waar is mijn cadeautje?" Toen gaf ze toe en probeerden we het.' Een schallende lach, Amaechi geniet er nog altijd van. 'Sindsdien is ze om. Ze vindt de seks beter dan ooit. En ze wordt niet meer zwanger.'

De naam Kehinde Mercy Odialeye is om privacy redenen gefingeerd.

Universal Access to Female Condom

Nadat het vrouwencondoom in 1993 werd uitgevonden, leidde het product een kwakkelend bestaan. Terwijl het het eerste en enige volledig door vrouwen geïnitieerde voorbehoedsmiddel is, dat zowel tegen zwangerschap als tegen seksueel overdraagbare ziektes helpt. Inclusief aids.

Dat het vrouwencondoom levens kan redden bewijzen de cijfers. Jaarlijks vinden er naar schatting 20 miljoen onveilige abortussen plaats. Een half miljoen vrouwen sterft na complicaties bij de bevalling. 170 Miljoen vrouwen worden jaarlijks besmet met hiv en anderhalf miljoen van hen vinden jaarlijks de dood.

Ondanks de voordelen van het vrouwencondoom, werd er geen markt gevonden. Tot in 2008 vier organisaties de handen ineen sloegen en het Universal Access to Female Condoms Joint Programme (UAFC) lanceerden. Ontwikkelingsorganisatie Oxfam Novib, gezondheidszorg consultants i+solutions, de World Population Foundation en het ministerie van Buitenlandse Zaken zetten een programma op dat ervoor moet zorgen dat de kwaliteit van vrouwencondooms verbetert, de beschikbaarheid en toegankelijkheid toeneemt en de prijs lager wordt. Nu wordt die prijs kunstmatig laag gehouden met forse subsidies. Met de programma's in Nigeria en Kameroen worden de eerste resultaten gehaald.